אֵין אִשָּׁה פּוֹדָה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מִפֵּירוֹת שֶׁגִּדְּלוֹ בִּשְׂדֵה שֶׁל בַּעְלָהּ, בְּלֹא
לְהוֹסִיף חֹמֶשׁ, כְּלוֹמַר, שֶׁאִם אִשָּׁה מְצַוָּה לְהוֹסִיף חֹמֶשׁ בִּשְׁעַת
שְׁפוּדָה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, לְפִי שְׁשָׁוֶה דִּינָהּ לְדִין בַּעְלָהּ שֶׁהוּא בַּעַל
הַפֵּירוֹת, וּבַעַל הַפֵּירוֹת הַפּוֹדֶה אֶת מַעֲשֵׂרוֹתָיו מוֹסִיף חֹמֶשׁ. רַבִּי
שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, אִשָּׁה פּוֹדָה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּלֹא
חֹמֶשׁ – שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְהוֹסִיף חֹמֶשׁ מִכִּיסָהּ שֶׁאֵין הַמַּעֲשֵׂר שֶׁלָּהּ.
הַגְּמָרָא מְבָרֶרֶת בְּאֵיזוֹ מִקְרֶה עוֹסֶקֶת הַבְּרַיְיתָא: חֵיכִי דָּמֵי – כֵּיצַד
פָּדְתָה הָאִשָּׁה אֶת הַמַּעֲשֵׂר שֶׁנִּ, אִילֵּימָא בְּזוּזֵי דְּבַעַל מַעֲשֵׂר דְּבַעַל –
אִם נֹאמַר שֶׁהָאִשָּׁה פָּדְתָה מַעֲשֵׂר שֶׁל בַּעְלָהּ עַל כֶּסֶף שֶׁלּוֹ, אִם כֵּן
שְׁלִיחוּתֵיהּ דְּבַעַל קָא עָבְדָה – הָאִשָּׁה הִיא שְׁלִיחָהּ שֶׁל הַבַּעַל לִפְדּוֹת
אֶת הַמַּעֲשֵׂר שֶׁנִּ, וּמַה טַּעְמוֹ שֶׁל רַבִּי מֵאִיר שֶׁאֵינָהּ מוֹסִיפָה חֹמֶשׁ,
הֲרֵי זֶה כְּאִילּוּ פָּדָה בַּעְלָהּ אֶת הַמַּעֲשֵׂר בְּעַצְמוֹ. וְאֶלָּא בְּזוּזֵי דִּידָהּ
וּמַעֲשֵׂר דִּידֵיהּ – וְאֶלָּא נֹאמַר שֶׁפָּדְתָה אֶת הַמַּעֲשֵׂר שֶׁל בַּעְלָהּ עַל
כֶּסֶף שֶׁלָּהּ. אִם כֵּן קָשֶׁה, שֶׁבְּפִדְיוֹן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, 'אִישׁ' אָמַר רַחֲמָנָא –
הַתּוֹרָה אָמְרָה, (וַיִּקְרָא כז לא) 'אִם גָּאֹל יִגְאַל אִישׁ מִמַּעַשְׂרוֹ' שֶׁאִישׁ
מוֹסִיף חֹמֶשׁ עַל פִּדְיוֹנוֹ, וְלֹא אִשָּׁה – שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְהוֹסִיף חֹמֶשׁ
כְּשֶׁהִיא פּוֹדָה מַעֲשֵׂר שֶׁנִּ שֶׁל בַּעְלָהּ, אֶלָּא הֲרֵי הִיא כְּאָדָם הַפּוֹדֶה
מַעֲשֵׂר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ שֶׁאֵינוֹ מוֹסִיף חֹמֶשׁ וּמַה טַּעְמוֹ שֶׁל תַּנָּא קַמָּא
שֶׁאָמַר שֶׁאִם אִשָּׁה צְרִיכָה לְהוֹסִיף חֹמֶשׁ בִּפְדִיוֹן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי? הַגְּמָרָא
מְבָאֶרֶת, אֶלָּא לָאו כִּי הַאי גַּוְונָא – וְכִי לֹא מְדוֹבֶּר בִּבְרַיְיתָא בְּאוֹפֶן
זֶה, דְּאַקְנֵי לָהּ אַחַר מָנָה – שֶׁאָדָם אַחֵר הִקְנָה לָהּ מָנָה, וְאָמַר לָהּ,
שֶׁהוּא נוֹתְנוֹ לָהּ עַל מְנָת שֶׁתִּפְדִּי בּוֹ אֶת הַמַּעֲשֵׂר, וּבְזֶה נִחְלְקוּ תַּנָּא
קַמָּא וְרַבִּי מֵאִיר אִם מוֹעִיל תַּנָּאי זֶה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקְנֶה בַּעְלָהּ אֶת
הַמָּנָה, וְנִמְצָא שֶׁהָאִשָּׁה פּוֹדָה אֶת הַמַּעֲשֵׂר שֶׁנִּ שֶׁל בַּעְלָהּ עַל מָנָה
שֶׁלָּהּ, וְאִיפְּכָא שָׁמַעְנָא לְהוּ – וְשָׁמַעְנוּ מִבְּרַיְיתָא זוֹ שֶׁסְּבְרַת רַבִּי מֵאִיר
וַחֲכָמִים בְּהֵיפֶךְ מִמָּה שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּדְבְרֵיהֶם לְעֵיל. שֶׁלְּדַעַת תַּנָּא קַמָּא
אֵין מוֹעִיל תַּנַּאי זֶה, וְהַבַּעַל קוֹנֶה אֶת הַמָּנָה, וְנִמְצָא שֶׁפּוֹדֶה אֶת
מַעֲשֵׂר בַּעְלָהּ עַל מָמוֹנוֹ, וְצְרִיכָה לְהוֹסִיף חֹמֶשׁ. וְלִדְעַת רַבִּי מֵאִיר
מוֹעִיל הַתְנַאי וְאֵין הַבַּעַל קוֹנֶה אֶת הַמָּנָה, וְהֲרֵי הִיא פּוֹדָה אֶת
פֵּירוֹת הַבַּעַל עַל מָמוֹנָהּ, וְאֵינָהּ מוֹסִיפָה חֹמֶשׁ. וּמְבוֹאָר בִּבְרַיְיתָא
זוֹ לְהֵיפֶךְ מִמָּה שֶׁבֵּיאֵר רַבִּי אֶלִיעֶזֶר אֶת הַמַּחְלוֹקֶת לְגַבֵּי הַנּוֹתֵן
מַתָּנָה לְעֶבֶד 'עַל מְנָת שֶׁיֵּצֵא בּוֹ לְחֵירוּת', שֶׁלְּדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר שָׁם
אֵין מוֹעִיל תַּנַּאי זֶה, וְלַחֲכָמִים הַתְנַאי מוֹעִיל.
הַגְּמָרָא מְבִיאָה שְׁנֵי תֵּירוּצִים לְסִתְרָיָה זוֹ: אָמַר אַבַּיֵי, אֵיפּוֹךְ – יֵשׁ
לְהָפוֹךְ וּלְהַחֲלִיף בִּבְרַיְיתָא אֶת דִּבְרֵי תַּנָּא קַמָּא וְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר
בִּכְדֵי שֶׁיִּתְאִימוּ דִּבְרֵיהֶם עִם הָאָמוּר לְעֵיל, וּלְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר
אֵין הָאִשָּׁה קוֹנָה אֶת הַמָּנָה שֶׁנָּתְנוּ לָהּ עַל מְנָת שֶׁתִּפְדֶּה בּוֹ אֶת
הַמַּעֲשֵׂר. וּלְדִבְרֵי חֲכָמִים מוֹעִיל הַתְנַאי, וְהַמָּנָה שֶׁל הָאִשָּׁה הִוא.
רָבָא אָמַר, לְעוֹלָם לֹא תֵּיפּוֹךְ – אֵין צוֹרֶךְ לְהָפוֹךְ וּלְהַחֲלִיף בִּבְרַיְיתָא
אֶת דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר בְּדִבְרֵי תַּנָּא קַמָּא, וְהָכָא בְּמַעֲשֵׂר דְּאָתָא מִבֵּי
נָשָׂא עֲסָקִינַן – וְכֵאן עוֹסֶקֶת הַבְּרַיְיתָא בְּמַעֲשֵׂר שֶׁיָּרְשָׁה הָאִשָּׁה מִבֵּית
אָבִיהָ, וְרַבִּי מֵאִיר שֶׁאָמַר שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְהוֹסִיף חֹמֶשׁ, לְמַעֲמֵיהּ
– לְשִׁיטָתוֹ, דְּאָמַר מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מָמוֹן הֶקְדֵּשׁ הוּא, וְאֵין הוּא מְמוֹנוֹ
שֶׁל בַּעַל הַפֵּירוֹת, וְלֹא קָנֵי לֵיהּ בַּעַל – וְאֵין הַבַּעַל קוֹנֶהוּ, שֶׁאֵינוֹ
כִּשְׁאָר נְכָסִים שֶׁהָאִשָּׁה יוֹרֶשֶׁת מִבֵּית אָבִיהָ, שֶׁתִּקְּנוּ חֲכָמִים שֶׁגּוֹף
הַנְּכָסִים לָאִשָּׁה וְהַבַּעַל אוֹכֵל פֵּירוֹת, אֶלָּא מִמָּמוֹן הַקֹּדֶשׁ זֶה הוּא שֶׁל
הָאִשָּׁה בִּלְבַד, וְכִשֶּׁהִיא פּוֹדָה מַעֲשֵׂר זֶה עַל מְעוֹתָיו שֶׁל הַבַּעַל אֵינָהּ
צְרִיכָה לְהוֹסִיף חֹמֶשׁ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין הַמָּעוֹת שֶׁל בַּעַל הַפֵּירוֹת. וְרַבָּנָן
שֶׁאָמְרוּ שֶׁהָאִשָּׁה צְרִיכָה לְהוֹסִיף חֹמֶשׁ, לְמַעֲמֵיהוּ דְּאָמְרִי מַעֲשֵׂר
שֵׁנִי מָמוֹן הֶדְיוֹט הוּא וְשַׁיָּיךְ לְבַעְלִיהּ, וְכִשְׁמַת הַבְּעָלִים בְּתוֹ יוֹרֶשֶׁת
אֶת הַמַּעֲשֵׂר, וְקָנֵי לֵיהּ – וְקוֹנֶהוּ הַבַּעַל כְּכָל נִכְסֵי מְלוֹג שֶׁהֵם קְנוּיִים
לוֹ לֶאֱכִילַת פֵּירוֹתֵיהֶם, וְחִילְקָהּ כְּשֶׁהִיא פּוֹדָה אֶת הַמַּעֲשֵׂר עַל כִּסְפּוֹ
שֶׁל הַבַּעַל, שְׁלִיחוּתָא דְּבַעַל קָעָבְדָא – עֹשָׂה הָאִשָּׁה אֶת שְׁלִיחוּתוֹ
שֶׁל הַבַּעַל, שֶׁפָּדְתָה אֶת פֵּירוֹתָיו עַל מְעוֹתָיו, וְעֹלָיה לְהוֹסִיף חֹמֶשׁ.
הַגְּמָרָא מְבִיאָה בְּרַיְיתָא שֶׁשִּׁנִּינוּ בָּהּ אוֹפֶן נוֹסָף שֶׁהָעֶבֶד מִשְׁתַּחְרֵר
בּוֹ: תָּנָא בִּבְרַיְיתָא, עֶבֶד כְּנַעֲנִי יוֹצֵא לְחֵירוּת בְּשֵׁן וְעַיִן, וּבְשֹׁאֵר רָאשֵׁי
אֲבָרִים שֶׁאֵינָן חוֹזְרִים וּמִתְרַפְּאִים לְאַחַר שְׁנִפְלוּ. כְּלוֹמַר, שֶׁאִם חָבַל
בּוֹ רַבּוֹ וְהִפִּיל לוֹ אֶת שִׁנּוֹ, אוֹ הִשְׁחִית אֶת עֵינוֹ אוֹ אֶת אַחַד מֵשְׁאָר
עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה רָאשֵׁי אֲבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּאָדָם, הָעֶבֶד מִשְׁתַּחְרֵר בְּכָךְ
לְחֵירוּת. מִקְּשָׁה הַגְּמָרָא: בְּשֶׁלָּמָא שֵׁן וְעַיִן הַדִּבְרִים בְּרוּרִים שֶׁהָעֶבֶד
יוֹצֵא בָּהֶם לְחֵירוּת, שֶׁהֲרֵי הֵם כְּתִיבֵי – כְּתוּבִים בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר
(שְׁמוֹת כא כו כז) 'וְכִי יַכֶּה אִישׁ אֶת עֵין עַבְדּוֹ אוֹ אֶת עֵין אֲמָתוֹ
וְשִׁחֲתָתָהּ לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת עֵינוֹ. וְאִם שֵׁן עַבְדּוֹ אוֹ שֵׁן אֲמָתוֹ
יַפִּיל לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת שִׁנּוֹ'. אֶלָּא מַה שֶּׁשִּׁנִּינוּ בִּבְרַיְיתָא שֶׁעֶבֶד
יוֹצֵא גַּם בִּשְׁאָר רָאשֵׁי אֲבָרִים, מְנָלָן – מֵהֵיכָן לָמַד הַתַּנָּא דִּין זֶה.
מְתִרְצַת הַגְּמָרָא: דּוּמְיָא דְּשֵׁן וְעַיִן – לוֹמְדִים בִּבְנִין אָב, שֶׁעֶבֶד יוֹצֵא
בְּכָל אֵלּוּ שֶׁהֵם דּוֹמִים לְשֵׁן וְעַיִן, מַה שֵּׁן וְעַיִן מוּמִין שֶׁבְּגָלוּי וְאֵינָן
חוֹזְרִין - שֶׁאִם נִיטַּל נִיכָּר מוּמוֹ, וְכֵן אֵין הֵם חוֹזְרִים וּמִתְרַפְּאִים,
אַף כָּל מוּמִין שֶׁבְּגָלוּי וְאֵינָן חוֹזְרִין דִּינָם כְּשֵׁן וְעַיִן, שֶׁאִם הֶאְדִּין חָבַל
בָּהֶם וְהִפִּילָם הָעֶבֶד יוֹצֵא בְּכָךְ לְחֵירוּת.
הַגְּמָרָא מְקַשָּׁה עַל הַלִּימוּד מִשֵּׁן וְעַיִן: וְאִיטָּא נֵיהֱוֵי – וּמִדּוּעַ לֹא
נֹאמַר שֶׁיַּחְשְׁבוּ הַפְּסוּקִים הָאֲמוּרִים אוֹדוֹת שֵׁן וְעַיִן, כִּשְׁנֵי פְּתוּבִים
הַבָּאִים כְּאֶחָד – שְׁנֵי פְּסוּקִים, הַבָּאִין לְלַמֵּד דָּבָר אֶחָד, וְכָל שְׁנֵי
כְּתוּבִים הַבָּאִים כְּאֶחָד אֵין מְלַמְּדִין לְמָקוֹם אַחֵר. הַגְּמָרָא מְתָרֶצֶת:
צְרִיכָא – צָרִיךְ לִכְתּוֹב אֶת דִּין יְצִיאַת הָעֶבֶד לְחֵירוּת גַּם בְּשֵׁן
וְגַם בְּעַיִן, וְאֵין זֶה מִפְּנֵי שֶׁרַק בָּהֶם יוֹצֵא עֶבֶד לְחֵירוּת, אֶלָּא
דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא שֵׁן – שֶׁאִם הַתּוֹרָה כָּתְבָה רַק אֶת הַדִּין שֶׁעֶבֶד
יוֹצֵא לְחֵירוּת בְּשֵׁן, הָוֶה אָמֵינָא – הַיְינוּ סְבוּרִים לוֹמַר שֶׁאֲפִילּוּ

אגרות קודש

ב"ה כ"ח אדר, ה'תשכ"א
ברוקלין, נ. י.

שלום וברכה!

בנועם קבלתי הידיעה על דבר כניסתם לעול מצות.

והנני שולח לכם ברכותי הלבביות שתקבלו עליכם עול התורה ועול מצותי' בשמחה ובטוב לבב. שאף על פי שהוא ענין של קבלת עול, וקבלת עול שלימה כמו שהי' בעת הגיע כללות עמנו בני ישראל לעול תורה ומצות במעמד הר סיני, שעה שהקדימו נעשה לנשמע, אבל יחד עם זה עול נעים הוא, כי אין טוב אלא תורה ומצותי', כמו שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו, ולמוד התורה הרי מביא לידי מעשה קיום המצות בחיי יום יום.

ומתאים למה שנאמר בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו גו' ונתתי כו' ככל הברכות המנויות בפרשה, יהי רצון שתתנהגו בהתאם להאמור ככל הדרוש וימלא השי"ת הבטחתו שנתברכו בכל המצטרך בגשם וברוח גם יחד.

בברכת הצלחה בלימוד התורה ובקיום מצותי'.

שֶׁן הֶחָלָב – שיני הקטנים, המתחלפות באחרות, גם בהן עבד יוצא לחירות, לכך כָּתַב רַחֲמָנָא עַיִן ללמדנו שרק באבר שאינו מתחלף כעין, יוצא לחירות. וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא – ואם היה נכתב בתורה עַיִן בלבד, הָוֶה אֲמִינָא מָה עַיִן שֶׁנִּבְרָא עִמּוֹ, אַף כֹּל איבר אחר שאנו באים לרבות שהוא יוצא בו, אינו אלא אבר שֶׁנִּבְרָא עִמּוֹ, אֲבָל שֵׁן שהעבד לא נולד עמה, לא יצא בה לחירות, צְרִיכָא – לפיכך צריכה התורה לפרט שעבד יוצא לחירות גם בשן וגם בעין, ואין ללמוד מזה שרק בהן עבד יוצא ולא בשאר אברים, אלא משן ועין נרבה בבנין אב כל אבר שבגלוי ושאינו חוזר לקדמותו.

הגמרא מקשה: וְאִימָּא – ומדוע לא נאמר ש'כִּי יַכֶּה' הוא כְּלָל, שממנו אפשר להבין שבכל הכאה יוצא העבד לחירות, ו'שֵׁן' וְ'עַיִן' הם פְּרָט, שבהן פרטה התורה איזו הכאה מוציאה לחירות, ולפי המידות שהתורה נדרשת, כְּלָל וּפְרָט – אם יש בתורה כלל ואחריו פרט, הרי אנו אומרים שאֵין בִּכְלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבִּפְרָט, ואין לרבות עוד דברים הדומים לפרט, ועל כן יש לומר שֵׁן וְעַיִן אֵין – אבן העבד יוצא בהם לחירות, אבל מִידֵי אַחֲרִינָא לֹא – בדבר אחר אין העבד יוצא לחירות. הגמרא מתרצת: שמאחר ובהמשך הפסוק נאמר, 'לַחֲפָשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ', שלשון זה משמעותו שישנם אופנים רבים שבהם העבד משתלח לחפשי, נמצא שהכתוב חָזַר וְכָלַל שגם אם יטול רבו את אחד משאר איבריו, יֵצֵא לחירות. ונמצא שהמידה הנדרשת כאן היא כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל, ודבר הנלמד במידה זו דורשים בו שאִי אַתָּה דָּן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט, כלומר, שמרבים את כל הדומה לפרט המפורש בפסוק. ולפיכך יש לדרוש ולומר מָה הַפְּרָט [־שן ועין] מְפוֹרָשׁ שהם מוּם שֶׁבְּגָלוּי וְאֵינָן חוֹזְרִים ומתרפאים, אַף כָּל מוּמִין שֶׁבְּגָלוּי וְאֵינָן חוֹזְרִין עבד יוצא בהם לחירות. הגמרא מקשה שנרבה רק דברים הדומים לפרט באופן ברור: והיה מן הראוי לדרוש, אִי מָה הַפְּרָט הכתוב בתורה, מְפוֹרָשׁ שמדבר במוּמִין שֶׁבְּגָלוּי שהם שן ועין שחסרונם נראה לכל, וְלֹאחר שנפלו בָּטֵל האבר מִמְּלַאכְתּוֹ – שאם נפלה עינו שוב אינו רואה בה, ואם נפלה שינו אינו יכול ללעוס בה, וְהאבר שנפל אֵינוֹ חוֹזֵר ומתרפא, אַף כָּל המומין נתרבו רק אם יש בהם שלשה דברים אלו, שהם מוּמִין שֶׁבְּגָלוּי וְאֵינוֹ חוֹזֵר, וְכן שֶׁבָּטֵל מִמְּלַאכְתּוֹ. וקשה, אַלְמָה תַּנְיָא – מדוע שנינו בברייתא, שאם תָּלַשׁ האדון בְּזָקְנוֹ של העבד וְעל ידי כך דִּילֵּל בּוֹ עֵצֶם – שמט עצם ממקומה וסופה להתייבש ולפיפל ולא תתרפא עוד, עֶבֶד יוֹצֵא בָּהֶם לְחֵירוּת, והרי עצם זו אף קודם נפילתה אינה עושה דבר, ואין תלישתה גורמת לביטול מלאכתה.

הגמרא מתרצת שאין דורשים בכלל ופרט וכלל, אלא בריבה מיעט וריבה: כיון שנאמר בפסוק 'לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ' רִיבּוּיָא הוּא – הרי זה לשון ריבוי ונדרוש את הפסוקים בדרך של ריבה מיעט וריבה. ובדין הנלמד בדרשה זו מרבים כל דבר וממעטים רק דבר אחד, ולכן עבד יוצא לחירות אף באבר שאינו בטל ממלאכתו. הגמרא מקשה: וְאִי רִיבּוּיָא הוּא – אם מרבים את הכל, אם כן אֲפִילּוּ הֲכָהוּ לעבד עַל יָדוֹ וְצָמְתָה – ויבשה, וְסוֹפָהּ לְהַזּוֹר ולהבריא, נַמִּי – גם כן ישתחרר העבד בכך. אַלְמָה תַּנְיָא – ומדוע שנינו, שאם הֲכָהוּ עַל יָדוֹ וְצָמְתָה וְסוֹפָהּ לְהַזּוֹר, אֵין עֶבֶד יוֹצֵא בָּהּ לְחֵירוּת. מתרצת הגמרא: אִם כֵּן שמרבים את כל המומין, שֵׁן וְעַיִן שהוזכרו בתורה, מַאי אֲהֵנֵי לֵיהּ – מה הועילו, ומכך שפרטה התורה וכתבה שני אברים אלו, למדנו שהמומין שהעבד יוצא בהם לחירות יהיו כאלו הדומים במקצת לשן ועין, שהם מומים שבגלוי ואינם חוזרים.

הגמרא דנה האם עבד היוצא לחירות בהפלת אחד מראשי האיברים, זקוק לגט שחרור: תָּנוּ רַבָּנָן, בְּכוּלָּם – בשן ועין ובראשי האיברים שהופלו לעבד, עֶבֶד יוֹצֵא בָּהֶם לְחֵירוּת ואינו עובד את אדונו, וְצָרִיךְ לקבל גֵּט שִׁחְרוּר מרבו, על מנת להיחשב כישראל גמור המותר בבת ישראל, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר. רַבִּי צָרִיךְ גט שחרור, ויוצא בראשי איברים להחשב כישראל גמור. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, צָרִיךְ גט שחרור, רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, צָרִיךְ. הַמַּכְרִיעִים לְפָנֵי חֲכָמִים [־ היושבים לפני חכמים ומכריעים במחלוקות כדעת מי נראה יותר] אוֹמְרִים, נִרְאִין דִּבְרֵי רַבִּי טַרְפוֹן שאמר שאין צריך גט שחרור, בעבד היוצא בְּשֵׁן וְעַיִן, כיון שֶׁהַתּוֹרָה זִכְּתָה לוֹ שיצא, וכתבה זאת במפורש, וְנראין דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא שמזקיקו גט שחרור, בעבד היוצא בְּשֶׁאָר אֵבָרִים, הוֹאִיל וְאינם מפורשים בתורה, אלא קָנַס חֲכָמִים הוּא שיוצא בהם לחירות. מקשה הגמרא: וכי יציאת העבד לחירות בשאר ראשי איברים קָנַס חכמים הוּא, הלא קְרָאֵי קָא דָּרְשִׁינַן – דרשנו זאת מפסוקים. מתרצת הגמרא: אֶלָּא הוֹאִיל וּמִדְרָשׁ חֲכָמִים הוּא, שדרשוהו בריבוי ומיעוט וריבוי, ואינו כתוב בפסוק במפורש, לפיכך אינו משתחרר בכך שחרור גמור, ועדיין צריך גט שחרור מרבו.

שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן הסובר שעבד היוצא בראשי אברים צריך גט שחרור, להתירו בבת ישראל. מיישבת הגמרא: יָלִיף גזירה שוה 'שִׁילּוּחַ' 'שִׁילּוּחַ' מֵאִשָּׁה, נאמר בעבד 'לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ' ונאמר באשה (דברים כד א) 'וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ', מָה אִשָּׁה מתגרשת בְּשִׁטָּר, אַף עֶבֶד נַמִּי כשהוא יוצא בשן ועין וראשי איברים, יוצא לחירות גמורה להיות מותר בבת ישראל, רק בְּשִׁטָּר שחרור. וְרַבִּי מֵאִיר, הסובר שאינו צריך גט שחרור, יכול להשיב על טעמו של רבי שמעון, אִי כָּתַב 'וְחָפְשִׁי' לִבְכוֹת, שהיה כתוב 'ישלחנו לחפשי', כְּהָקָאָמְרִיתְ – היה זה כדבריך, שהפסוק היה מתפרש שאם ישלחנו האדון בשטר, יצא העבד לחפשי, הָשְׁתָּא דְּכָתַב – אבל כעת שנכתב 'לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ', והוזכרה תיבת 'חפשי' לפני השילוח, הָוֶה לֵיהּ חָפְשִׁי מֵעִיקָּרָא – הרי שהוא חופשי מתחילה אף קודם שנתשתלח בשטר, ומאחר וכבר יצא לחפשי, אין מקום להצריכו גט שחרור.

הגמרא מביאה חילוקי דינים באופן שבו הפיל האדון את שינו ועינו של העבד: תָּנוּ רַבָּנָן, הֶכָּהוּ האדון לעבד עַל עֵינוֹ, וְכִמְאָה – ועיוורה, או שהכהו האדון עַל אָזְנוֹ וְחֵרְשָׁה, עֶבֶד יוֹצֵא בָּהֶן לְחֵירוּת. אולם אם היכה האדון על הכותל כְּנֶגֶד עֵינוֹ, וְהעבד נבהל מקול המכה, ומחמת כן אֵינוֹ רוֹאֶה, או שהיכה על הכותל כְּנֶגֶד אָזְנוֹ, וְמפני כך אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ, אף שהזיק האדון לעינו או אזנו של העבד, אֵין עֶבֶד יוֹצֵא בָּהֶן לְחֵירוּת, מכיון שלא הפיל את עינו או שינו לידים, אלא רק גרם להם נזק. הגמרא מקשה: אָמַר רַב שֵׁמֶן לְרַב אַשִׁי, לְמֵימְרָא דְּקָלָא לַאו כְּלוּם הוּא – האם דין זה בא לומר ש'קול' אינו כלום, והמזיק בקולו פטור, וְהָתָנֵי רַמִּי בַּר יְחֶזְקֵאל, תַּרְנְגוֹל שֶׁהוֹשִׁיט רֹאשׁוֹ לַאֲוִיר בְּלִי זְבוּבִית וְתָקַע בּוֹ – שקרא בקול גדול, וּשְׁבָרוֹ – ונשבר הכלי מקול זה, הבעלים מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם שבכך שהזיקה בהמתו בקול נחשב כהזיק הבא מכוחה. וְכן יש להביא ראיה שהזיק בקול נחשב כהזיק הבא מכוחה, ממה שאָמַר רַב יוֹסֵף, אָמְרֵי בֵּי רַב – אמרו בבית מדרשו של רב, סוּס שֶׁצָּנַף וַחֲמוֹר שֶׁנָּעַר – שהשמיעו הסוס והחמור את קולם, וְשָׁבְרוּ כֵּלִים בְּתוֹךְ הַבַּיִת על ידי קול זה, מְשַׁלְּמִים חֲצִי נֶזֶק, שמאחר שלא הזיקו בגופם, אלא רק על ידי כוחם, משלמים חצי נזק, ולמדנו מדבריהם שהזיק הנגרם מחמת קול, נחשב להזיק. מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב אשי לרב שמן, שַׁאנִי אָדָם הניזוק בקול מכלים שניזוקו בקול, דְּכֵיוָן דְּאדם בַּר דַּעַת הוּא, אֵיהוּ מַיְיקַע נַפְשֵׁיהּ – הוא זה שהבעית והפחיד את עצמו, בכך שנתן ליבו לקול ונבהל ממנו, ומאחר והמזיק רק גרם תקלה לניזוק, פטור מדיני אדם. אבל כלים שאינם בני דעת, הקול הוא שהזיקם, ואדם חייב לשלם נזק הנגרם מחמת קול בהמתו. כְּדְתַנְיָא וכמו ששנינו, הַמַּבְעִית – המפחיד אֶת חֲבֵירוֹ והזיקו בכך, פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם – אין בית דין מחייבים את המשלח לשלם את הנזק, וְחַיָּיב בְּדִינֵי שָׁמַיִם חייב עונש בידי שמים, וכשישלם יפטר מהעונש. כֵּיצַד, תָּקַע בקול גדול בְּאָזְנוֹ של חבירו וְחֵרְשׁוֹ, פָּטוּר מדיני אדם, שחבירו הבעית את עצמו, אולם אם אֲחָזָהוּ בידו וְתָקַע בְּאָזְנוֹ וְחֵרְשׁוֹ, חַיָּיב, שכן חבירו אינו יכול לעשות דבר כנגדו, ומאחר ונגע בו בשעה שהקול הפחידו הרי הוא כמזיקו בידים.

תָּנוּ רַבָּנָן, הֶכָּהוּ האדון לעבד עַל עֵינוֹ, וְהָהָתָה – ונחלשה ראייתו, אולם עדיין הוא רואה בה במקצת, או שהכהו עַל שִׁינּוֹ וְנָדְדָה – החלה להתנדנד אך לא נפלה, אִם יָכוֹל העבד לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן עַכְשָׁיו – שעדיין הוא רואה בעינו ואוכל בשינו, אֵין עֶבֶד יוֹצֵא בָּהֶן לְחֵירוּת, שאין זה נחשב שהפיל לו שינו או עינו. וְאִם לָאו – שאינו רואה או

המשך בעמוד כא

שאינו יכול לאכול בשן זו, עֶבֶד יוֹצֵא בָּהֶן לְחֵירוּת, אף שלא נפלה השן ולא נתעוור לגמרי. תַּנְיָא אִידָךְ, חֵרֵי שֶׁהָיְתָה עֵינוֹ של העבד כְּהֵיָה שאינו רואה בה כראוי אף קודם שהכהו רבו, וְסַמָּאָה האדון לגמרי, או שהיתה שִׁינּוֹ נְדוּדָה [־מתנדנדת] וְהִפִּילָהּ האדון, אִם יָכוֹל היה העבד לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן כְּבָר קודם שהכהו האדון, עֶבֶד יוֹצֵא בָּהֶן לְחֵירוּת, מאחר והאדון ביטל שימושם, וְאִם לָאו שאף קודם שהכהו האדון, לא היה יכול העבד להשתמש בהם, אֵין עֶבֶד יוֹצֵא בָּהֶן לְחֵירוּת, ואף בלא שהכהו אדונו לא היו השן והעין ראויות לשימוש. וּצְרִיכָא – צריך לשנות את שתי הברייתות, דְּאִי אַשְׁמְעִינַן הָךְ קַמַּיְיתָא – שאם היה התנא משמיענו את הברייתא הראשונה, היינו סבורים שרק כאשר האדון מכהה עין בריאה, יוצא העבד לחירות, מִשּׁוּם דְּמַשְׁקֵי נְהוֹרָא בְּרִיָּא וַהֲשַׁתָּא נְהוֹרָא כְּחִישָׁא – משום שמתחילה היה העבד בעל ראיה טובה ועתה ראייתו כחושה, אֲבָל הָכָא – אבל כאן, במקרה האמור בברייתא השניה, שסימא עין כזו, דְּמַשְׁקֵי נְהוֹרָא נַמֵּי נְהוֹרָא כְּחִישָׁא – שבתחילה גם היתה ראייתו כחושה, אֵימָא לֹא יוצא בכך לחירות, לפיכך הוצרכה הברייתא השניה, ללמדנו שעבד יוצא לחירות גם בהכאה כזו. וְאִי אַשְׁמְעִינַן הָא – ואם היה התנא משמיענו רק את הברייתא השניה, היינו סבורים שרק באופן זה יוצא לחירות, מִשּׁוּם דְּסַמְיָא – עיוורו לְגַמְרֵי, אֲבָל הָתָם – אבל שם בברייתא הראשונה, דְּלֹא סַמְיָא לְגַמְרֵי אלא רק הכהה את עינו, אֵימָא לֹא יצא בהכאה זו לחירות, צְרִיכָא – לפיכך צריכים את שתי הברייתות, ואין די באחת מהן.

הגמרא מביאה ברייתא הדנה בהפלת שן ועין שנעשתה בלא כוונה: תָּנוּ רַבָּנָן, חֵרֵי שֶׁהָיָה רַבּוֹ רוֹפֵא וְאָמַר לוֹ העבד לאדונו הרופא לְכַחֵל לוֹ עֵינוֹ – להניח לו בעינו סם לרפואה, ועשה כן האדון וְסַמְּאָהּ לעינו. או שאמר לו העבד לאדונו לְחַתּוֹר לוֹ שִׁינּוֹ – לנקות ולגרר את הלכלוך מסביב למקום מושב השן, והאדון עשה כן וְהִפִּילָהּ לשן, שֶׁיִּחֵךְ בָּאָדוֹן – העבד שחק והתערים על האדון בבקשה זו, וְיָצָא לְחֵירוּת, אף שלא כיוון האדון אלא לרפאותו. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, נאמר בתורה 'וכי יכה איש את עין עבדו או את עין אמתו וְשִׁחֲתָהּ לחפשי ישלחנו תחת עינו', ויש ללמוד מכך, שאינו יוצא לחירות עַד שֶׁיְּהַפְּכֶנּוּ האדון לְשַׁחֲתָהּ, אבל אם התכוון לרפואתו ובשגגה שיחת את עינו, אינו יוצא לחירות. שואלת הגמרא: וְרַבָּנָן, הסוברים שגם בהפלת שן ועין בלא כוונה יוצא העבד לחירות, הַאי 'וְשִׁחֲתָהּ' מַאי עָבְדֵי לֵיהּ – מה דורשים הם מתיבת 'ושחתה'. מיישבת הגמרא: מִיבָּעֵי לְהוּ – נצרך פסוק זה לְכִדְתַנְיָא – לדין זה ששנינו בברייתא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, חֵרֵי שֶׁהוֹשִׁיט האדון את יָדוֹ לְמֵעֵי שִׁפְחָתוֹ המעוברת בכדי להוציא את עוברה, וְתוך כדי כך סִימֵּא בלא כוונה את עינו של העוּבָּר שֶׁבְּמֵעֶיהָ, פָּטוּר, ואין העובר יוצא לחירות, מַאי טַעְמָא, דְּאָמַר קְרָא 'וְשִׁחֲתָהּ', עַד שֶׁיְּכַוֵּין לְשַׁחֲתָהּ, והואיל ולא נתכוין האדון לשחת את עינו של העובר אין יוצא לחירות בכך. אבל אם כיוון לכחול את העין ולבסוף סימאה, יוצא העבד לחירות, מפני שכיוון לעין עצמה. שואלת הגמרא, וְאִידָךְ רבן שמעון בן גמליאל, מהיכן הוא לומד שאין העבד יוצא לחירות אף כשהאדון נתכוין לעין אלא שלא היה בדעתו להפילה. משיבה הגמרא, מִ'וְשִׁחֲתָהּ' 'שַׁחֲתָהּ' נָפְקָא – שאם היה כתוב 'ושחת', והיינו לומדים שאם לא התכוין לעין כלל אין העבד יוצא בכך, ומכך שנאמר 'ושחתה' אנו לומדים דבר נוסף, שאף כאשר הוא עסוק בה, עליו להתכוון לשחת את העין, ואם התכוון רק לרפואתה, אין העבד יוצא לחירות. וְאִידָךְ – וחכמים, 'שַׁחַת' 'שַׁחֲתָהּ' לֹא דָּרִישׁ – אין דורשים שתי דרשות מתיבת ושיחתה.

רב ששת מחדש דין נוסף בהפלת עין: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, חֵרֵי שֶׁהָיְתָה עֵינוֹ של העבד סְמוּיָה כבר וַהֲטָמָהּ האדון והוציאה החוצה לגמרי, עֶבֶד יוֹצֵא בָּהֶן לְחֵירוּת. מַאי טַעְמָא, מכיון שכבר שבעת העבד מְחוּפַּר אֵבֶר הוּא, ואף שבעין זו לא ראה כלל מקודם לכן, מכל מקום עקירת האבר, מוציאתו לחירות. וְתָנָא תּוּנָא – וגם התנא שנה לנו דין זה בברייתא, תַּמּוּת וְזִכְרוּת בְּבְהֵמָה, הדין שאין להקריב לעולה אלא זכר תמים שאין בו מום, אינו נוהג אלא אם מקריב בהמה לעולה, וְאֵין תַּמּוּת וְזִכְרוּת בְּעוֹפוֹת, אבל המקריב עוף לעולה יכול להביא בעל מום ונקבה. יָכוֹל – הייתי אומר שגם אם יָבְשָׁה נַפָּהּ – כנף העוף, או נִקְטְעָה רַגְלָהּ, או נֶחְטְטָה עֵינָהּ – שהיתה עין הבהמה סמויה ויצאה לחוץ, תהיה כשרה למזבח, שכשם שמום אינו פוסל בה אף חסרון אבר לא יפסול עוף מלהקריבו לעולה, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְאִם מִן הָעוֹף עֹלָה קָרְבָּנוֹ לַה'' (ויקרא א יד), ו'מן העוף' נדרש, שרק מקצת העופות ראוי להקריבם לעולה, וְלֹא כָּל הָעוֹף – שאין כל העופות כשרים לעולה, ומחוסר אבר פסול הוא להקרבה. ומברייתא זו למד רב ששת שהוצאת עין סמויה לחוץ ועשיית העבד למחוסר אבר, מום גדול הוא, ולפיכך כאשר האדון עשה כן לעבדו, יוצא בכך לחירות.

הגמרא מביאה דין נוסף באבר שהעבד יוצא בו לחירות: אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב, הָיְתָה לוֹ לעבד